

BERTHA Zoltán

A Himnuszról – ősi tájon

A Magyar Kultúra Napja – lényege és szándéka szerint – nemzeti imádságunk, a *Himnusz* 1823. január 22-ei születésének, kéziratos véglegesítésének emlékünnepe. Közösségi létezésünk megtartó szellemét erősíti bennünk ez a szakrális fohász, Kölcsey Ferenc remekműve, amely örökérvényűen igazolja nemzet és kultúra egymást feltételező összetartozását. Nemzet nélkül nincs kulturális teremtőmunka, mert a tárgyi és szellemi alkotások megbecsülését és továbbhagyományozását csakis a nyelvi-történelmi közösségben együtt élő emberek – népek és nemzetek – képesek kiteljesíteni. És viszont: nemzet sem képzelhető el az egymás iránti jóakaratot és szeretetet sugárzó kultúra nélkül. Himnuszunkban csodálatosan szétbongozhatatlanul forrad össze hit, erkölcs, kultúra és nemzet. „Isten, áldd meg magyart” – mondjuk és énekeljük és imádkozzuk, áldáskérő reménnyel, felemelt szívvel, bűnvalást és bizakodást ötvöző méltósággal. A fentiekhez, az égiekhez fordul egy balsorsot régés-régóta hordozó nép, annak minden tagja és szószólója, s a feloldozásért könnyörögve áhítja a víg esztendőt, a szebb jövőndőt. Mert Kölcsey, a reformkor és minden igaz magyar azelőtt és azóta is tudta és tudja: a földi világ önmagát önmagában nem válthatja meg. Törekedhet a jóra, minden erőfeszítést vállalni kell ezért, de a megoldás, az eredmény nem tőle, hanem a természetfölötti segítségtől ered. Sem születésünk, sem halálunk nem a mi kezünkben van; személyesen, egyen-

egyenként nem a mi akaratunk szerint jötünk a világra, derültünk létre, s nem is aszerint hagyjuk el azt; sorsunkat nem választjuk vagy válogathatjuk. És egyszóval: nem mi teremtettük a világegyetemet. Ezért ha élni szándékozunk benne és emberi közösségként fennmaradni az időben, emberen túli támaszra és fogódzóra van szükségünk. Az emberi lényeket kutató mai humántudományos gondolkodás szerint is az emberi, etnikai és nemzeti megmaradás legfőbb feltétele és elengedhetetlen alapja a vallási beállítottság – fogalmazza legújabban is a világhírű német kultúranthropológus, Jan Assmann. De Németh László szerint is „minden kultúra külön hangulat, állapot, mely színét, iramát minden életmegnyilvánulásba belekeveri. Ennek az állapotnak legmélyebb megnyilatkozása a vallásos érzés.” És Hamvas Béla is így állítja: „A vallás minden lét legmélyebb pontja: az élet transzcendens csúcsa, amiből az élet értelme fakad, célja, szépsége, gazdagsága”. Természetesen nem a leszűkítő, hanem a legtávlatosabb, legegységesebb értelemben vett vallásos humán kultúra ez. De a legkiválóbb magyar népi írók egyike, a Balmazújvárosból (ahogy ő mondta: a „Hortobágy mellyékéről”) származó Veres Péter 1943-ban, a nevezetes balatonszárszói értelmiségi találkozót is ezekkel az elnöki zárszavakkal fejezte be: „Megmaradni. Ahogy lehet. S hogy lehet? Úgy, ahogy a nép nagy többsége hiszi, hogy lehet. Mert a hit nagy erő, a történelemben talán a legelső erő.”

Igen, így gondolta ezt Kölcsey Ferenc is. A hit fontosabb történelemformáló erő, mint például az anyagi gazdagság, az alságos és talmi érdekek. Ezért fordul a *Himnusz* is a legelső szavával Istenhez. És bár ma úgy értjük, hogy jókedvet, bőséget kér tőle a magyarság számára, de érdekes legfrissebb nyelvtörténeti kutatások szerint eredetileg az, hogy „áldd meg a magyart / Jó kedvvel, bőséggel”, nem vagy nemcsak ezt jelentette: hanem hogy maga az áldás fakadjon az Úr bőséges jókedvéből. A mód, hogy bőségesen és jókedvűen áldd meg, Istenünk, a magyart – ez a pontos jelentés, s nem az a tárgyi következmény, hogy csupán számunkra való jókedvet és bőséget (főleg nem pusztán anyagi bőséget) adományozva. Az elsődleges tehát: az istenperspektíva, s csak utána, amit ajándékként mi kapunk. Persze a minden jóra, így a mindenféle értékekben való bővelkedésre irányuló vágyakozás sem ítélandó el, azaz megtarthatjuk a felemelő többértelműségben rejlő bizodal munkat is – a mindenféle értékgyarapodásunkat illetően.

Mert az is olyannyira sokszínű és sokrétű, ahogyan a költő a magyar história zivataros századait összegzi, amilyen lényegre törő katartikus művészséggel fejezi ki egy nemzet boldogtalanságának és boldogulás-kíválmánának mérhetetlen mélységeit és magasságait. Amiképpen a régi magyar líra, a közköltészet és a magas irodalom, a vallásos népének és a klasszikus poézis hatalmas értéktartományait bejárva (a népdaloktól, Balassitól a kesergő kuruc nótáig és tovább tehát), és azok hangulatát visszaidézve alkotja meg a kortalanul csengő, időtlen érvénnyel hangzó veretes versmondásokat – a népi-nemzeti és a keresztény magyar kultúra legmélyebb szféráiból merítve még a rímeket is: „Bal sors akit régen tép” – „Megbűnhődte már e nép”. S mivel a költemény műfaja a himnikus imádság, ezért elementáris erejűek a biblikus utalások és képzettársítások is. Például hogy védelmet kapjunk ellenségeinkkel szemben. „Áldott leszesz bejöttöd-

ben, és áldott leszesz kimentedben”; „Az Úr megszalasztja előtted a te ellenségeidet, akik reád támadnak”; „hét úton futnak előled” – olvassuk *Mózes V. könyvében*, az áldások ígéretének hosszú sorában. A felénk nyújtott védő kar abszolút biztosíték; Pál apostol szavaival: „Ha az Isten velünk, kicsoda ellenünk?” (*Róm. 8:31.*) De vonatkozhat ide a 35. zsoltár kezdete is: „Perelj, Uram, perlőimmel, harcolj én ellenségimmel”. Az ilyen segélykérés még a *Rákóczi-nótából* is ismerős: „Nézz reánk Úr! A mennyből, / Ments meg, kérünk, minket ily csűf / Ellenségtül!” S a várakozás, hogy kegyelmi víg esztendő t nyerhessünk, az pedig Ézsaiás próféta és maga Jézus Krisztus ígérete szerint is való: „Hirdetem az Úrnak kedves esztendéjét”. És így tovább, sorról sorra sűrűsödik a versben minden lényeges vonatkozásban az, ami számunkra életet, örömet, épséges lelki folytonosságot jelenthet minden időben. A szólásmondásos magyar jókívánság szerint is „bort, búzát, békességet” remélünk. (Nyilván, mert Krisztus értünk vállalt passiójára szintén kenyérrrel és borral emlékezünk.) S ebből a magasztosságból és újjászülő, feltámadásos boldogságból jutott is nekünk a régi évszázadokban: „Értünk Kúnság mezein / Ért kalászt lengettél, / Tokaj szőlővesszein / Nektárt csepegtettél.” De bűneink és a történelmi hányattatások miatt most már az isteni szájalom és irgalom is legfeljebb enyhületet adhatna a tengernyi kínok közepette. S mégis, kegyelmi ajándékként azért talán fényhozó megújulást is (a fény születése, a kibontakozó csillagászati év is ekkortájt kezdődik), hogy már a földön megérezhesünk valamit a mennyei örömökből. Tokaj vidéke, a Hegyalja igazán alkalmas erre. De a tágabb környék is, közte Szatmár, benne Szatmárcseke, ahol a költő megírta halhatatlan költeményét. A ma is ősi időkre emlékeztető temetői csónakos fejfák mellett, s ahol a Kölcsey-emlékszobában a szülőföldet bemutató kép alatt ezt az idézetet találjuk: „Boldog, kinek szép hont adának a sors örök törvényei.” Bizony, életerővel, életvidámság-

gal jöttek honfoglaló őseink is ezekre a tájakra. A honfoglalók Anonymus szerint is „ki-mondhatatlanul megszerették” ezt a földet. Móricz Zsigmond a Hegyalja folyójáról, az ide kanyargó Bodrogról pedig azt írta, hogy „öt folyó összeszakadásából veszi eredetét: csupa ősmagyar vezéri nevek: Ung, Ondava, Laborc, Latorca és Tapolc. Mintha a honalapítók első dolga lett volna a Bodrog ősananyait megkeresztelni. De ez a folyó mintha valósággal szimbóluma lenne az ezer évnek: ezt az egyesített ősmagyar szellemet hozza”. Megilletődve állhatunk meg éppen itt Tokajban is tehát ezen a lélekiemelő napon, de a hajdani és a reménybeli vidámsággal is töltekezve. Az olyanfélével, mint amilyenek kedves és jókedvet árasztó kuruc kori énekekben kapnak hangot – még ha veszedelmekkel szembenézve, bajvívó szenvedélyt felfokozva is, s hol bánatos-síralmas jankiáltásokkal, hol fel-felcsillanó játékosággal és pajkossággal üzenik az emberi ember alapérzéseit. Az egyikben ugyan még „kiált Tokaj vára, jajgat Patak vára” a szenvedésektől, de egy másik verses krónika már ilyen kedélyesen meséli: „Löknél áltolkelek, megyek Tokaj felé, / Keresztúrban szállok bíró háza mellé, / Estvére ballagok én fel Liszka felé, / Ott háltam, és reggel mentem Bénye felé. // Itt az jó borokkal katanáson élek, / Régéc puszta vára alatt elléptetek, / Göncruszkára hálni, vacsorára megyek, / Hernádon egy vendégfogadónál kelek.”

Tájakat, régiókat, magyar falvakat és városokat az egész Kárpát-medencében, a határon belüli és a határokon túlra szakított kisebbségi vagy szórványmagyarságot, a di-

aszpórában élőket is összekötő egyetemes magyar szellemiséggel tekintünk hát megtartó igéinkre, a *Himnuszra* és minden más régi és új csodájára az elapadhatatlan magyar kultúrának. Mindenre, ami nem csak élni segít, de az örök humánium minőségét is emeli. Mert „az ember természete szerint hűséges és ünneplő lény. Hű lelke hangjához s ünnepre kész a világvalóságokkal szemben. (...) A kultúra addig nagy és egészséges, amíg kötni és emelni képes a hű és ünnepszomjas embert”; a nemzet „addig igazi közösség, amíg egy kultúrában él, egy hűséggel és egy ünneprenddel összefűzött egyének közös egyénisége” – összegezte Németh László is. Hogy szülőházánk gyökeres szeretete köszön, az örök szellemi értékek igézete pedig emeljen a bennünk és a fölöttünk lakozó örök értékekhez.

Egy neves kortárs költőnk, a Mátészalkán élő Oláh András Kölcseyre és jellegzetes versmotívumaira asszociáló szonettjét idézem még: „ma roskatag őszöreg fák / orgonáján játszik a szél / a rőt homok arcunkba vág / s gyászleplebe csavar az éj // gögös árkádok romjai / közt egy vándor pihenni tér / arcának izzó árkai / kérdezik: merengni mit ér // barátja mérföldes magány / a jégcsillag szívébe szúr: / komországunk kópamlagán // véres csík a Tisza s a Túr / – s bántanak vele bár ebül / szent hona – hiszi – fényre derül” (*Kölcsey*).

Kívánjunk hát mindannyiunk javára: fényre derülő hazát, áldást és tisztánlátást is himnuszunk, egész nemzeti kultúránk és az örök magyar szellem ragyogó tanításai szerint!

(Elhangzott Tokajban, A Magyar Kultúra Napja alkalmából rendezett városi ünnepségen, 2015. január 22-én.)